

Досьо Казанджиев – майстор гайтанджия

и

Стефан Йонков – майстор бакърджия

Досьо Станев Казанджиев е роден на 17.VII.1896 г.в с.Газурниците,Габровско в бедно занаятчийско семейство.Дядо му Митьо бил казанджия от където идва в фамилията Казанджиеви. Гайтанджийството по-точно чаркчийство – плетенето на гайтан ,бай Досьо научил от своя баща Станю Митев,който работил до 75-тата си година.

Първата среща на малкия Досьо с чарковете станала през 1903г. когато той бил на 7 години-време за игри н безгрижно детство.Но многочленното семейство имало нужда от още един работник,затова той започнал да помага на баща си.Отначало вдигал камъните, пускал чарковете след скъсана нишка,а по-късно сучел калеми, докато малките детски ръце задебелили и свикнали със всичко, което е необходимо да се върши в гайтанджийската одая. Всеки опит за волно скитане по поляните и игра с другари завършвал с тежко наказание - бой,който както казва бай Досьо на цял влак не можеш го натовари. Макар и при баща си той бил чирак и работил само за хляба си до 1921 г. Баща и син гайтанджии били търсени поради доброто качество на изплетения от тях гайтан. Работили са на Манол Кашев,Конкилев,Коста Симеонов и Иван Кирчев. За младия Досьо годините от 1903 до 1921 били години на труд - тежък,денонощен,за усвояване на занаята и производство на колкото може повече гайтан. За изплитането на едно топче гайтан през посочения период се плащали 4 пари,което прави 2 стотинки. Седмичната заплата достигала едва до 15-20 лева. Това ниско заплащане на труда принуждавало майсторите да не спират чарковете от понеделник сутринта до събота късно през нощта. Почивали само в неделя. През останалото време готвели, хранели се , спели в гайтанджийската одая, далеч от дом н семейство.Приучен от малък на труд и лишения Досьо става добър гайтанджия и от 1921 година работи с баща си като равностоен майстор. След неговата смърт работи -самостоятелно при братя Радеви в продължение на 10 години. Само добрите, трудолюбиви, съвестни майстори се задържали толкова дълго на едно място, уважавани от колеги и собственици. Въпреки негодите, свързани с гайтанджилъка - работа усилна,денонощна на влага, шум и тъмнина, Досьо Казанджиев остава верен на избрания занаят. До 1940 год.,година в която спират да работят почти всички гайтанджийски одаи в Габровско,той плете гайтан.

През следващите години,той упражнява другия занаят овладян преди това от сезонните му излизания с дюлгери в София.Като майстор строител се пенсионира през 1958 год.

В ранна пролет на 1964 година бай Досьо се включва в дюлгерската бригада на "Културстрой" - днешния Институт за паметниците на културата.Пет години се труди за възстановяване и пренасяне на народните технически съоръжения, години през които Етъра се изгражда

и утвърждава като пръв музей на открито у нас, музей от нов тип -действуващ, жив. На 25 XI 1969 година бай Досьо се сбогува с дюлгерството и се връща след продължително прекъсване към гайтанджийството. Участвувал в реставрацията на сградата, монтирал чарковете, той ги пуска в действие, за да продължи да работи на тях до днес.

Буйната вода на Сивека завърта переите на старите чаркове, втурват се по пътеките пълните с прежда калеми, потъмнелите скрипци събират из плетения гайтан. Оживява едно минало, запазена е една традиция. Пътува гайтанът из цяла България, радва стари и млади и възкресява старата славата на габровци - произвеждали най-хубавия гайтан -стегнат, здрав в красиви цветове. Но не е достатъчно само да се съхрани и покаже едно минало. Необходимо е да се продължи традицията, сръчността на ръцете, обичта към чарковете да се предаде на млади хора, да оставиш след себе си майстори. Годините на бай Досьо в Етъра не се измерват само с количеството гайтан, а и с желанието с което учи младите, търпеливо ги напътствува, не крие нищо от натрупания от години майсторлък. Чрез тях той оставя жива диря след себе си. Жизнен, бодър, трудолюбив и сръчен, бай Досьо е олицетворение на неостаряващия дух на балканджията - упорит, изобретателен, трудил се честно през целия си живот.

Друг майстор, заслужил почитта и уважението на всички ни е Стефан Йонков Вълев, нашият бай Стефан, е роден на 4.ІІ. 1906 година в Ново село, Троянско, в бедно селско семейство. От 7 годишна възраст е пастирче. Труден бил живота на земеделците балканджии - бедната земя не можела да осигури хляб и препитание за голямото семейство на Йонко Вълев. Затова 16 годишният Стефан е даден чирак при Марин Варчев - майстор-бакърджия от град Севлиево. Добър майстор, но строг и жесток човек бил той. Трудно може да се опише всичко преживяно през осемте години, преминали в неговата работилница. Две години чирак, една от които само за хляб, младият Стефан вършел само най-тежката черна работа в работилницата, помощта в домакинството на майстора било също негово задължение. Чиракът имал само половин почивен ден -неделя следобяд. Сутринта докато почиват майстори и калфи той сменял водата в чебърите почиствал работилницата, излъсквал до блясък мулии, циции и кютюци. Капнал от умора едва преглъщал оскъдната храна. Навикван, тормозен, товарен пряко сили с работа търпял, да изучи занаята, защото нямал друг изход-на села го очаквала сиромашия. След двегодишно чиракуване започват четири дълги години като калфа. От 2-3 часа сутрин до късно вечерта Стефан не вдига глава от медните съдове. Вече привикнали, заякнали ръцете му все по-уверено кроят, оформят, вграждат, украсяват медници, тави, сахани .Изминали шест тежки, изпълнени с усилен труд години. През 1928 год., той успешно издържал изпита и получил майсторско свидетелство - награда за упоритостта, постоянството, трудолюбието. Макар и майстор остава още две години при Марин Варчев. В 1930 година отваря собствена работилница на ул."Орловска" 10. Продължават годините на упорит труд, за да може младия майстор да си извоюва име и осигури пазар за изработените с голямо майсторство съдове. Хиляди предмети излезли изпод ръцете на Стефан Йонков. Желан подарък за сватби и кръщавки неговите съдове стигнали до най-малките селца и махали на Габровско. Хванал бакърджийския чук на 16 години той не се разделя с него. Бакърджия и само такъв е в събирателното дружество" Бъдеще", кооперация "Стомана". Верността към занаята го довежда на 17 .11. 1969 г. в Етъра. Оживява бакърджийската работилница, огряна е от свенливата му усмивка, стоплена от голямото му сърце. Зачукаха в уверен ритъм чуковете, грейнаха слънца по красиво изработените съдове

и понесоха славата на скромния майстор-бакърджия далеч извън пределите на България.

Стефан Йонков е майсторът учил най-много ученици. Голямата доброта и човечност, пословичното му трудолюбие и майсторлък, желанието да предаде на младите всичките си умения и сръчност, направи трима от неговите ученици майстори -членове на Задругата на майсторите на народните художествени занаяти. Двама от тях не останаха верни на стария майстор и Етъра, но това не го обезкуражи и той продължи да обучава с търпение и бащинска обич. Мнозина ще се запитат от къде черпи сили, не се ли изморява да напътствува и учи. Предаността към любимия занаят, силното желание да предаде, продължи народната традиция, отговорността, пред поколенията, които идват, това е изворът на неговото търпение. Не всички майстори могат да се похвалят с това. Да почерпи кураж от неговата мъдрост и майсторство, да усвои азбуката на бакърджийството дойде млад майстор от Толбухин. Още един човек с благодарност и любов ще разказва за неговата доброта и майсторлък. С това се гордее и радва нашият бай Стефан. Доволен е, че у всеки негов ученик е оставил частица от себе си. Спокоен е, че след него няма да хлопнат кепенците на бакърджийската работилница, няма да заглъхнат ударите на чуковете, няма да угаснат медните слънца.

Целият жизнен път на двамата майстори, преминал в честен всеотдаен труд е прекрасен пример за младите.

Скъпи бай Досьо,мили бай Стефане, благодарим Ви за златните ръце, за честността, за благородството, за уроците но трудолюбие, които всеки ден ни преподавате. Бъдете ни живи и здрави още дълги години за пример на всички млади, крачещи след вас!

Анна Станчева
.XII. 1980г.

Станчо Колев Галов
Майстор чехлар

На 11.IV. 1899 г. в с. Тончевци, в семейството на бедни земеделци се ражда осмото дете - Станчо Колев Галов. 60-те декара корава балканска земя не могат да изхранят многочленното семейство и децата рано започват борба за парчето хляб. Едни от тях тръгват с дюлгерските чети, други остават при земята, а 13-годишният Станчо отива в Габрово да учи занаят при чехларя Атанас Христов. Годината е 1912.

Труден е животът на малкия чирак. Условили са се две години да работи само за храната. Момчето прави конци, чисти работилницата, пали печката, носи вода, помага в домакинството на майстора, а вечер, след 14-15 часовия работен ден, постила козяка за спане на пода на работилницата. Сръчното момче бързо започва да усвоява тънкостите на занаята. В следващите няколко години той вече работи за 40-50 лв. на година при майсторите Иван Шипчанов и Никола Врабчев. Постепенно и операциите, които калфата може да извършва, стават по-сложни: шие два дикиша, олтан, прави ирkip, научава се да крои.

Да изучиш един занаят трябват поне 5-6 години, а чехларският занаят е мъчен, иска

прецизна и точна ръка, упоритост, иска да не отстъпваш пред трудностите и най-вече – мерак. А точно мерак не му липсва на Станчо Галов. С тоя мерак той и в армията, от 1921 до 1923 година, шие цървули за войската. А щом се уволнява от там през 1923 г., се явява на изпит за майсторство. Изпитите са били трудна работа в ония години - трябва да познаваш занаята до най-малката тънкоост, да имаш познания за всички видове кожи, да можеш да работиш така, че да издържиш на голямата конкуренция в занаятчийско Габрово. И той издържа. До 1950 г. поддържа собствена работилница - отначало на ул. "Орловска", после на ул. "Брянска".

С идването на народната власт започва постепенно западане на занаята. Народът събува цървулите и обръща поглед към по-модерните и хубави обувки. Но за добрият майстор място винаги има в новите фабрики. От 1950 г. бай Станчо става майстор на отдел в обувният завод "Сърп и чук", а после ръководи бригада за производство на чехли в кожарския завод "Д. Благоев".

После по поречието на Сивека се създава Етнографския парк-музей "Етъра", възстановяват се старите габровски занаяти, старите технологични операции.

Папукчийската работилница има нужда от стар и опитен майстор, запознат с усталъка на занаята. И отново оживяват габровските цървули и еминии, тоя път на краката на танцьорите, в ръцете на посетителите от близки и далечни краища, останали като мил спомен от една отминала епоха.

От 1969 г. Станчо Галов е в "Етъра", та до днес. Меракът, с който 13-годишното момче започва работа, не го напуска вече 70 години. Наистина голяма любов, голяма всеотдайност се иска, за да не измениш на една професия 70 години! "Често ме питат, разказва бай Станчо, защо работиш още, отдавна ти е време за почивка. А на мене работата не ми тежи, тя ми продължава живота. Аз съм от такъв род, казва старият майстор, нас така ни е създала природата, с труд ни е закармила."

Сега в работилницата бай Станчо не е сам. Помагат му два чифта млади ръце. И той е дал дума да ги направи добри майстори, да им даде всичко, което знае и може. Докато ръцете му са точни, докато в сърцето я има любовта към занаята, той ще продължава да събира погледите на преминаващите през Етърската чаршия.

Позволете ми от ваше и мое име да пожелаая на нашия бай Станчо още дълги години да е бодър и жизнерадостен, ръката му да е все така здрава и сръчна.

Иванка Лилова
25.XII.1981г.

Данаил Иванов Данаилов
Майстор ножар

Човек от пръв поглед трудно ще разпознае в ниската фигура на бай Данаил потомствения ковач, макар че занаятът, упражняван повече от петдесет години, е дал своето отражение – тялото е леко приведено, дясната ръка присвита, като че ли всеки момент е готова да развърти майсторския чук, за да изкове поредния нож.

Данаил Иванов е роден на 9 декември 1910 г. в семейство на потомствени ножари и на орисниците било лесно да начертаят съдбата му. Фамилията Данаилови поставя праждото, който изковавал гвоздеите за Соколски манастир и, неизвестно защо, става монах, приемайки монашеското име Данаил. Дядото на майстора, също Данаил (1827-1925) почива на 98 годишна възраст. Освен ножове правел и ятагани. По време на Априлското въстание скривали ятаганите в бъчви. Натоварени в каруци, през Търново ги откарвали за Горна Оряховица. На въпросите на заптиетата “Какво карате?” те отвърщали: ”Оцет и грънци”, защото между бъчвите в сламата имало по малко грънци. Така ги доставяли на революционния комитет.

Много рано е било отсъдено на малкия Данаил да изпита горчивината на детството без майка. Четирите деца в 1918 г. остават сирачета. Осемгодишното момче се надигало на пръсти, за да раздухва меха в работилницата на баща си. Но постепенно, една след друга, усвоява всички операции. На 24 години се явява на майсторски изпит – пред представители на Техническото училище в Габрово изработва ножица и касапски нож. Изпитът е взет успешно и се занизват години на непрекъсната работа, навлизане в тънкостите на занаята, защото емблемата на “Братя Данаилови” (нож и чук) се защитавала чрез разнообразна и качествена стока. Организацията в тяхната работилница била следната: чичо му Йордан отговарял за търговията; баща му Иван – какво ще се произвежда; чичо му Гатьо работел в работилницата. Най-много работели от следните видове ножове: “солунски”, “кулаклии”, “софраджийски”, “бачаварски”. По байряма имало голямо търсене на ножове, тъй като турците имат обичай да закопават в земята заедно с кожата и ножа. Бай Данаил разказва, че има много ясен спомен за Първата световна война - мъжете заминавали пеш или с каруци до Казанлък. Петдесет и двама души са убити от тяхното село. Черквата започнала да чука на умряло всеки ден и черковният звън смразявал сърцата на жените и децата.

През 1924 г. заедно с другите ножари участвал в изработването на ножарското знаме – върху син плат е изписано “НОЖАРСКО-ЖЕЛЕЗАРСКО СДРУЖЕНИЕ - с. Нова махала”. Осветили го в църквата, а след това на празника свирила Бериевската музика. След 9 септември знамето е подарено на завод “Петко Денев”. Изважда се при празник или при смърт на ножар.

Още като съвсем млад майстор той участва в голяма занаятчийска изложба, уредена в Априловската гимназия във връзка с освещаване паметника на Априлов през 1935г.

След национализацията бай Данаил постъпва в създаващият се тогава завод “Петко Денев”; работил е и в селското стопанство, защото още от 1945 г. става член на БЗНС, какъвто е и до сега.

През 1967 г. Данаил Иванов постъпва на работа в Етнографския музей, за да показва

на посетителите как се изковават “чакмаци”, как се шарят дръжките на габровските “сойки” с моткапа... той е приказлив и интересен събеседник. На всички разказва и за другата си любов – есперантото. През 1936 г. няколко младежи от селото започват да учат есперанто. И сега с вълнение разказва за първото си писмо от Калифорния; в Швеция се среща с приятел, с който си пишат 20 години; от Холандия му идва на гости учител-пенсионер; после идват конгресите в Стара Загора, Будапеща, София, Варна, Стокхолм..., в които и той взема участие.

С това чудатостите на стария майстор не свършват. Още като младеж става привърженик на Въздържателното дружество. По тяхна инициатива се затварят кръчмите в селото за три години (1929-1931). Днес бай Данаил е претърпял развитие – заменил е жълтата лимонада с алтая, защото е от билки и е по-полезен.

Той със своя опит е винаги там, където има новаторство. Преди единадесет години става един от основателите на Задругата на майсторите на народни занаяти в София и Габрово. От тогава е активен участник във всички изложби; като признание за неговия майсторлък са множество дипломи, една предметна награда – ръчен часовник и други.

При разговорите ми с бай Данаил винаги ми е правела впечатление неговата жизненост, наблюдателност, склонност към философия. Неговите любими поговорки са: “Щастливо детство, нещастни родители”; “Който учи на младини, става мъдър на старини”. Приседнали на пейката пред работилницата, той убедително ми казва: “Макар че съм на 72 години, имам начертани спешни планове поне за още десет години напред, неосъществени пътувания, срещи.”

Да се сбъднат всичките ти планове, майсторе, да държиш здраво майсторския чук и оставиш свои наследници в Етъра.

Честит празник и дълъг живот! Феличан фестон, ми дезирас ал ви мултай вивон!

Пенка Колева
23 .XII. 1982 г.

Генчо Събев Манев
Майстор шекерджия

Когато сутрин слънцето надникне от баирите и укротената вода задвижи чаркове и вретена, в "Етъра" настава оживление. Ранобудни посетители прииждат на групи, една след друга, възрастни и млади, от близо и далеч, прекрачвайки с трепетно вълнение прага на музея, за да вдъхнат от атмосферата и се слоят с ритъма на един живот, отминал във вековете, но възроден от човека за сегашните и бъдни поколения.

Но измежду всички, най-възбудени и нетърпеливи са учениците и малките деца. Още щом навлязат през портала, те устремно политат из алеите и много скоро детският им бурен възторг оглася цялата чаршия. Те бързат в надпревара, защото знаят, или очакват да зърнат, онова ниско дюкянче, от прозорчетата на което примамливо се открояват препълнените тави с розовите петлета, белите сусамки, ароматните халвички и множество разноцветни захарни плочки и цветенца. Те бързат и само изблика на спотаената им радост, и грейналите от доволство личица показват, че са сполучили в своя избор.

Но в такъв щастлив миг едва ли някой подозира, че тъкмо зад това малко дюкянче, в една от прихлупените стаички на Мотковото кафене, се раждат тези желани лакомства, че един от техните създатели е майстор-шекерджията Генчо Събев Манев – нашият бай Генчо.

Той е роден на 27 декември 1909 година в едно от бедните семейства на някогашното село Килифарево, сега град на Великотърновски окръг. Съдбата рано отредила зла участ за семейството на едва свързващия двата края дърводелец Съби Манев. Балканската война от 1912 г. лишила трите му невръстни деца от бащина закрила, а тяхната нещастна майка - от другар в живота.

Трудно и нерадостно било детството на малкия Генчо. Немотията принуждавала майка му да работи по чужди имоти заради единия хляб, а децата от рано да търсят препитание другаде. Затуй, след завършване на основното си образование в родното село, едва 14-годишен, Генчо Събев е главен за чираче при един местен обушар. Известно време той работи и в различни тухларски работилници.

Но твърде скоро се оказало, че нито обушарлъка, нито циглите и тухлите, а най-малко дърводелския занаят на баща му, когото той не помни, са могли да удовлетворят поривите и жадната за нови простори душа на младото момче.

Надарено с ярка любознателност, носещо неизменно в сърцето си неспокойния пламък, идеализма и амбицията на старите майстори, то отправяло взор и надежда към големия град, с неговите примамливи професии и богати възможности за творческа изява. Ето защо, през 1927 година, 18-годишен юноша, откликвайки с въодушевление и нескрита радост на любезната покана на свой съселанин, Генчо се озовава в Габрово, където е отново чирак, но вече в бонбонената работилница "МУ", собственост на Тодор Шиваров и Трифон Тодоров. И от мига, в който той прекрачва прага на тази работилница, се обрича на сладкарския занаят за цял живот. От този миг започва суровото училище на живота, което му внушава едни от най-трайните човешки добродетели - трудолюбието и скромността.

Зареждат се години на упорита и всеотдайна работа. Запленен още в началото от богатството на формите и цветовото разнообразие на различните бонбони и халви,

под умелото ръководство на своя пръв учител по професия - бай Трифон Годоров, младият шекерджия постепенно, но все по-уверено и с жар, навлизал в занаята, изучавал и усвоявал голямото изкуство - да се създава наслада за хората. Тук той за пръв път усетил вкуса на "небет" шекера и "бялото" сладко. С удивление разбрал, че освен традиционната "тахан" халва, имало още и "нуга", "комерсиал", "млечна", "фруктова". Че освен няколкото вида захарни бонбони, разнасяни по панаирите, тук имало толкова много и тъй красиви на вид, с непознати имена шоколадови и други бонбони, като "рокс", "фуре", "паризиана", "асорте", "пияни вишни", "жельдчета", "кандиран фондан", "карамел-му", "лакта" и много други. В дълги нощи на безсъница, будният ум на калфата премислял как да претвори видяните форми, как да направи бонбоните по-красиви и привлекателни. И тъй неусетно, в труд и творческа възбуда, преминали цели 18 години, и от плахия и неук чирак израснал изкусен майстор със свидетелство за правоспособност по занаята "Бонбонерство и сладкарство".

В началото на 1948 година, заедно с други седем майстори-сладкари, той става организатор и учредител на първата ТПК "Наслада" в Габрово. Тук работи в продължение на 22 години. Със своето пословично трудолюбие и професионално умение, печели бързо признанието на целия трудов колектив. Редят се почетните звания "Ударник" и "Най-добър в професията", става носител на два паспорта - на трудовата слава и на победата, придружени със сребърни значки, получава множество парични и предметни награди, екскурзии в чужбина и др. Но може би най-ценната за него награда си остана обичта на трудовите хора, любовта и благодарността на онези 23 души, на които той вдъхна увереност в професията, направи ги добри майстори-сладкари.

1971 година открива нова страница в трудовата летопис на бай Генчо. От тогава и до ден днешен, той е един от най-изтъкнатите майстори-шекерджии в АЕК "Етър". Тук той дойде не за почести и награди - тях ги беше придобил вече другаде, не да учи занаят, а сам да учи останалите, и не за собствена слава, а единствено от любов към традициите на миналото и за съпричастие с богатата душевност на българина, която витае във всяко кътче на музея, и най-сетне, той дойде тук, за да продължи славата на старите габровски шекерджии - неповторимите майстори на любимото "бяло" сладко, на "пейнир" шекера, на "рахат" локума и таханената халва.

И днес още, когато в етърската чаршия отекват радостните възгласи на децата, бай Генчо, омърдрял от своите 73 години и извисен от своя полувековен опит, с енергията и устрема на двадесетгодишните творци, за да подслажда живота и на млади и на стари. И е нужно да се погледа този скромен и тих труженик, с вечната усмивка на своето озарено от човешка доброта лице, как със сръчността на млада девойка нарежда дървените клечки в калъпите за петлета, как отмерено и сигурно върти бъркалката край "оджака", където се изпича кафявата халва, или леко приведен над мраморната маса, как точно и равномерно разстила с "мерденето" сусаменото тесто, за да прекара миг след това върху него с прецизна точност остриетата на стоманения "рол" нож. И това е всъщност само една малка част от онова трудово ежедневие, от онзи ритъм, доведен до съвършенство, които бай Генчо Събев прекара цели 55 години.

Затова днес, в най-хубавия ден на Майстора, с много обич, възхита и преклонение се обръщаме към него - бъди ни жив и здрав за много още години, бай Генчо, твори с

ум, сърце и дързост, за да се множат успехите на "Етъра", за да не пресеква никога радостта и детското доволство из чаршията, за прослава на обновителния човешки труд!

ЧЕСТИТ ПРАЗНИК !

23.XII.1982 г.

Иван Ботев

КОЛЪО КОЕВ КОЛЕВ - строител

"Кольо ако нямаш в къщи, кол ще забиеш на двора и като минеш край него, добър ден, Колчо ще му викаш"

Често слушат тази реплика всички, които познават нашия бай Кольо - Кольо Коев Колев - един от малкото майстори, останали верни на "Етъра" от първата му копка през 1963 година до днес.

Роден е на 24.VIII.1907 год. в с. Варчевци, Габровско. Раснал е в семейство на стругари. Дядо му, известен с отличното качество на изработваните от него паралии, вагани, кросна, ватала и др. Ходил е на работа в Анадола. Баща му продължава същия занаят. Кольо не поел от дядо и баща куката за струговане, не седнал срещу вретеното да "стърже" гаванки и похлупци, но наследил от двамата любовта към дървото, за да стане тази любов негова съдба за цял живот.

На 14 години става чирак при Петър Георгиев - дюлгерин от с. Тодоровци, Габровско. С теслата и гъонията, с отвеса и терзията, обходил цяла България - лятото с дюлгери, зимата огняр. Така до 1951 г., когато за 5 години работи в завод "Болшевик". От 1956 г. поема отново любимия си занаят - постъпва на работа в т.н. "Културстрой", днешния Институт за паметниците на културата.

Когато в 1963 година бригадата на Иван Венков започва работа по изграждане на "Етъра", в редиците на отбраните дюлгери и каменоделци застава и бай Кольо. Първите обекти - народните съоръжения на вода са пуснати в движение с личното му участие - опалва коруби, прави долапи, переи, монтира съоръжения.

След първите обекти започва строежа на Битовата къща, а по-късно и къщите от чаршията. Бригадата е пораснала и на Бай Кольо е възложена дърводелската работа, а тя съвсем не е малко. Всички колони, пачи, обшивки, парапети и стълбища са минали през неговите ръце - здрави, точни, сигурни - ръце на майстор. От тези ръце оживява дървото. Леката резба по колони и врати, миндерлъци излъчва топлота. Прецизната дърводелска работа създава очарованието на "Етъра" като една атмосфера, едно тържество на строителните традиции на народа ни, наследник на които е - Бай Кольо Коев.

От 1977 г. той е вече работник в "Етъра". Ремонтира съоръжения, сгради, покриви, огради, места за отмора. Понесъл в сърцето си "Етъра" още от раждането му, той участва живо в цялостния му живот. Често го срещаме с метър и тесла, с молив зад ухото. Остроумен, с чувство за хумор, понякога пиперлия в изразите си, работлив, каквото не е започнал това не е завършил както трябва. За такъв като него народа казва - къошелия камък, навсякъде приляга.

Бъди ни жив и здрав Бай Кольо, обичай и милей за "Етъра" още дълги години!

А. Станчева

.XII. 1982г.

Иван Изворов

Майстор кожухар

Преди 69 години, на 12 август 1914 година в село Дебел дял се ражда второто от петте деца в семейството на Лалю Изворов. Кръщават го Иван. Малкото русо момче, като всички свои връстници, учи до четвърто отделение и едва единадесетгодишен започва да помага в къщи – четири години пасе домашното стадо от двайсетина овце и няколко кози. С праметната торбичка през рамо, с тояжка в ръка и кучето за другар, слабичкото момче от ранни зори до залез слънце кръстосва Дебелдялските мери. Когато стадото пладнува, с другите пастирчета играе “на чилик”, “на поце”, “на свиня”.

Момчето става юноша. Баща му решава Иван да изучи някакъв занаят. Така една февруарска сутрин на 1929 г. двамата осъмват пред къщата на Христо Станев Якимов - майстор–кожухар в Габрово. Пазарлъка бил сторен – Иван ще учи занаят една година без пари, а бащата ще донесе 200 кг жито, за да се храни в къщата на майстора.

Първото задължение на чирачето било да се научи да шие на ръка равномерен бод с игла. През лятото с още две момчета като него трябвало да усвои обработването на агнешките кожи – пране, саркисване, аргасване.

На втората година Иван почнал да се учи да шие на машина, да съединява парчета, да шие калпаци – за тази работа той получавал 1500 лв на година. През свободното време се учи да прави “тахти”, “тахналици” (допълнително отчетвъртяване на кожата), работи на стаматурата за опъване на кожата т. е., вече трябвало да може да изкара кожата от начало до край, да е готова за подшив или за продан. Трите момчета през лятото обработвали около 1000 кожи.

През третата година надницата се качва на 2000 лв. и тогава успешно полага калфенския си изпит: да разкрои и ушие троянски калпак.

Осемнадесетгодишният калфа бързо се ориентира в занаята и взема съдбовно решение – напуска Габрово и отива да работи в Горна Оряховица в работилницата на Васил Томов Кожухаров. Същият заплащал на наемните работници на месец, което било добре за Иван и работилницата му била по-добре оборудвана: имало помпа за теглене на вода, телени барабани за пране на кожата... И тук, както в Габрово, 15 калфи и чираци през лятото обработвали около 10 000 агнешки кожи. Тук младият калфа остава четири години, с прекъсване от 18 месеца, за да отбие войнишката си служба. Тук полага и майсторския си изпит към Варненската търговско–индустриална камара. Практическата част съдържала подплатяване на шуба и ушиване от начало до край на един калпак. Втората част била теория по занаята.

Издържал успешно изпита, посъбрал малко капитал, младият майстор се връща в Габрово през 1940 година и отваря самостоятелна работилница на ул. “Орловска” 13. В нея имало една кожухарска и една шевна машина, корито за аргасване на кожите, коса за стъргане и две здрави мъжки ръце, готови да поемат върху себе си цялата грижа по работилницата и по създаденото младо семейство.

Мъртъв сезон за кожухарите няма. Сутрин от четири часа, а вечер до десет. От Гергьовден до септември се работи навън, а после – октомври, ноември и декември - в работилницата, за да се изкарат поръчките за подшив на кожуси, кожухчета и салтамарки, за да може по Нова година майсторът, удовлетворен от работата, спокойно “да си чете парите”.

През размирните 1941–45 г. Иван Изворов неколккратно е мобилизиран. В собствена работилница работи до 1951 г., а после в “Сърп и чук”. На 25 октомври 1972 г. постъпва на работа в музея като майстор-кожухар. Единадесет години свикнахме да виждаме неговата набита фигура сред нас, неговата бавна, умерена походка. Той не е от тези, които вдигат шум около себе си. В работилницата е винаги спокойно и приветливо. Ще те посрещне сърдечно и за работа, и за услуга. Веднъж го запитах: “Бай Иване, толкова години работа с кожите не ти ли омръзна?” Той без да се замисли ми каза: “Работата, макар и мръсна, ми доставя удоволствие. Самата миризма на кожите ми е приятна.”

Мисля си, че за такива хора като бай Иван е имал предвид поета, когато е написал “има недовършени толкова добри неща, как да се преселиш в старостта”, едно потвърждение за неизчерпаемата жизненост и енергия на майстора–балканджия.

Скъпи бай Иване, от името на музейния колектив и от свое име ти желаем здраве и дълголетие. Съхрани за много години желанието си да създаваш с марката на Етъра неповторимите си кожени изделия.

ЧЕСТИТ ПРАЗНИК !

Пенка Колева
23 .XII. 1983 г.

Илия Ванков
Майстор коларожелезар

Всеки, който мине през чаршията на Архитектурно-етнографски комплекс "Етър", жадно поглъща красотата, родена от златните ръце на майсторите, и неизменно спира пред последната работилница, в която се изработват шарени каруци. И не може да не си спомни за голямото майсторство на Йовковия Сали Яшар, вълшебният творец, чиито каруци се познавали по песента на колелетата, като “... същинско чудо: леки като невести, с шарила и бои, които грееха по тях като цъфнали цветя”. Създателят на етърските каруци лесно може да се различи по леко накуцващата походка и добродушната лъчезарна усмивка - бай Илия Банков.

Годините са стопили много неща, но и много е останало в спомените на бай Илия от ония времена, изпълнени с непосилен труд. Беден земеделец от село Уруците, сега Кърпачево, Ловешко, баща му трябвало да изхранва 6 деца с 16 дка земя и работа по чужди ниви. От малки децата започват борбата за парче хляб - едни остават за цял

живот свързани със земята, а други, между които и малкият Илия, минават суровата школа на чиракуването. Четиринадесетгодишен, той тръгва да учи занаят при чужди хора, както повелява системата на еснафското обучение. Две години и седем месеца чиракува при коларя Стефан Досев на Шиваров мост в Габрово. Духа с меха, чука, дяла, прави спици. За храна и облекло. Чиракуването е изпитание за него, което решава по-нататъшната му съдба. С две голи чирашки ръце и самочувствието на човек, понаучил занаята, той търси хляба си в Ловеч, Крушуна, Левски, Летница, прави си сам инструменти, открива работилница заедно с брат си, самоук дърводелец.

Трудно е в началото, не всичко е усвоил, не всичко може, но когато човек е мераклия, и най-трудното става лесно. Така започва да майстори волски коли и конски каруци на околните села. Всички търсят младия майстор да им свърши и някоя друга железарска работа - да им направи или наклепе мотика, брадва. От тия години се ражда любовта му към ковачеството. И сега той е един от най-добрите майстори ковачи и майстори на ковани заварки. И дърво обича да работи, но то по-лесно се подчинява на волята на човека, важното е да внимаваш да не сбъркаш, а желязото се съпротивлява докрай.

Кооперирането на земята отваря нова страница в неговата житейска биография. И досега си спомня как сутрин, докато дойдат колегите му, той правел по десетина лемежа за тракторите, а вечер до късно - по няколко спици и наплати. Меракът да изучи децата си го връща отново в Габрово. Работи във фабрика "Лъв", завод "Болшевик" като шлосер. Четиринадесет години той е един от най-уважаваните работници. И не наградите - парични, екскурзии, грамоти, са неговата гордост, а признанието на ръководството: "Още двама като тебе да имаме, други не ни трябват". Много години са минали откакто е оставил чука и теслата, но ръцете и сърцето не са остарели за тях. Запалената още през 1924 година любов към коларския занаят, още не е угаснала. И досега неговият майсторлък радва многобройните гости на "Етъра".

Има си бай Илия грижи - стар е вече, а няма при него млад помощник, комуто да предаде занаята. А за да се правят каруци, трябва пълна работилница с млади и здрави мъже. Ръцете му са яки, точни, сигурни ръце на истински майстор, но ударите на чука са повредили слуха му. Вече не чува добре, а за гъдулката, старата му ергенска любов, за песните, трябва остър слух. Към нея и сега посяга, макар и рядко, защото тя най-вярно и искрено изплаква душата му - отчаяние, надежда, вяра, всичко е изпял в нея. Гъдулката и любимата му песен "На бас се хванали млад Стоян с турчин еничарин" и сега го връщат към седенки и сватби по селата. И като го гледах и слушах, чак сега разбрах защо бай Илия се смята за потомък на селските занаятчии. Чрез гъдулката и песните, и онази голяма любов към животните, към които бърза всяка вечер, той никога не се е откъсвал от родното си село, което го е създало като човек и майстор.

Величка Илиева
25.XII. 1983г.

ХРИСТО МИНЧЕВ – градинар

Едва ли има човек от музейния комплекс, който да не познава бай Христо-градинаря. На пръв поглед неговият живот не се отличава от живота на това поколение хора - изпитали лишения и тревоги, война, а по-късно и радостни мигове. Той не е израснал в многодетно семейство, както е характерно за миналото, били са само две деца. Но ето, че дванадесетгодишен остава сираче и нуждата за насъщния го кара да започне работа в мината в района на Ябълка. "Криеха ме - спомня си той - защото бях малолетен, а нали идвах на проверки от Инспекцията по труда... Две години зад вагонетката - товари и изкарвай въглища, дърва или друга обща работа." После в строителството като чирак и майстор мазач. Интересен е престоят му преди казармата в Хасково като строителен работник, понеже е свързан с нещо, което днешните младежи могат само някъде да прочетат или чуят от по-възрастните. "Бях член на земеделския младежки съюз - разказва бай Христо - и една вечер разговарях с двама души. Говорих нещо и срещу царя, в защита на земеделците. Единият от двамата се оказа някакъв таен. Вързаха ми вериги - и при началника на полицията. Много бой изядох от него. След това в Хасковския затвор. Пуснаха ме като непълнолетен под гаранция. А сетне след трудовашката служба (ожених се на 17 години), отново в затвора, защото не се явих на призовката по делото." Тези неща, както по-късно и войната, не само оформят характера, но будят и онези черти, които след време проличават в неговата мъдрост и благост. И мисля, че бай Христо не прави изключение, той едновременно е благ и упорит. Но благостта е и до душата на човека. Не случайно е станал градинар, занимавал се е дълго време и с овощарство. Любовта към природата, към човека, вече издава и сърцето на човека. "Създал бях най-хубавите овощни градини. Съвещания за обмяна на опит са ставали там, на открито. Под отрупаните с плодове дървета са идвали по 150-200 души: партийни секретари, агрономи, селяни. В годините, когато на други места не се раждаше нищо, събирал съм по 2000 кг от декар... "Твоята градина е нещо като оазис" – ми казва председателят на Централния кооперативен съюз от София. Аз пък не знаех какво е това оазис, то било като рай в пустинята" - спомня си за това време бай Христо.

Работил е в ТКЗС - бригадир, отглеждал е пчели. "Овощарство без пчеларство не върви" - добавя той. Занимавал се е бай Христо и с обществена работа - четири мандата е избран за общински съветник и два - за окръжен.

Когато идва на работа в нашия музей, намира покрай сградите и съоръженията храсти, дървета, пущинак... С трудолюбие и усърдие търси и събира чемшир, бръшлян, цветя от разни места наоколо - Водиците, Соколски манастир, Чаваи... А люляковата горичка зад Саковата къща се е появила от люляците на Бузлуджа.

Бай Христо наследява любовта си към цветята от своята майка. Цветя донася и от къщи, други купува. Сега той малко тъжи за тях, защото е зима и те са в пансиона на училището. Харесва цветята, когато са в добър естетически вид. Някой може да я смята за проста работа, но само той си знае какви грижи искат те. Особено поливането. "От студената вода не растат добре - ще ви каже, ако го запитате - поливането с речна вода е по-добро." А покрай цветята и дърветата, води борба с вредителите. Обича бай Христо цветарската работа, уважава и жените. И това е

показателно за неговата душевност. "Макар че млад се ожених, най-хубавите моми съм любил в селото. Ценя жената, не ме е било срам да ѝ помагам като съпруга във всичко."

И тъй както той се тревожи, когато трябва да се вземат мерки срещу разни вредители по цветята и дърветата, със същата загриженост той не може да понася пиянството и лошите човешки отношения. "Да обичаш работата си значи да я работиш по мерак, да ти харесва това, което си направил. Обичам другарството, дисциплината, уважението." И наистина, кой е срещал бай Христо и да не му е направило впечатление неговата сърдечност и човешко споделяне – това, от което хората така се нуждаят днес. А когато му зададох и точно този въпрос - от какво най-много се нуждаят хората днес, той без колебание посочи: Мир, Работата в мирна обстановка.

Нека и ние му пожелаем от все сърце и душа спокоен, мирен живот и що е време напред - то да е спорно и щастливо!

Христо Бекриев
23.12.1983 г.

Димитър Стоянов
майстор-стругарорезбар

Габровските майстори-стругари, известни в миналото като "гаванкаджии", имат в своите редици един изтъкнат представител на този занаят - стругарят Димитър Стоянов, майстор в Архитектурно-етнографски комплекс "Етър". Биографията на бай Димитър не е от най-богатите. Роден на 2.01.1931 година в село Шумели, Габровско в семейството на стругар, той още осемгодишен остава сирак. До 18-годишна възраст работи заедно с баща си в Балкана. След казармата постъпва на работа в завод "Еловица". Тук наред с многобройните отличия и награди, той е удостоен с "Народен орден на труда"- златен. През 1971 година Димитър Стоянов напуска завода и се връща към занаята, усвоил от баща си преди много години.

Дървостругарството в миналото, наред с грънчарството, е давало основните съдове и прибори, използвани в народния бит от българина. То характеризира поминъка на населението от Етърската и Новомахленски община още от Възрожденската епоха. Баща му е потомък на онези свободолюбиви балканджии, които нуждата отрано прогонила в планинските усои. В ръцете си те носели само една малка остра брадва, а в сърцето - много упоритост и зрънце дарба. Впрегнали силата на водата на планинските реки и потоци във водните стругове, те изработвали самобитни изделия, които намирали пазар в цялата страна, и с които осигурявали прехраната на семейството си. Техните танури, солници, гаванки, паралии можели да се видят на обширните турски панаири в Цариград, Одрин, Измир.

Без да къса корена на народната традиция, съвременният художествен занаят дървостругарство се развива на тази база. От традиционното стругарство Димитър Стоянов усвоява технологията на изработка на стругарски, изделия и традиционните форми. На 7-годишна възраст той се озовава в Балкана - на Сапатовец с баща си и

хваща брадвата. И зиме, и лете, той наблюдава борбата в природата, учи се да сече, дяла, стругова.

Стругарските изделия на бай Димитър грабват окото, правят ни съпричастни към тайните на този прастар свят - светът на гората, на дървото. Израснал сред него, той познава душата му и разбира характера му. Той хваща стругарската кука убеден, че нищо не трябва да се прибавя, а да разкрива това, което природата е вложила в материала. Затова и най-ценни са онези негови предмети, които нямат "грим", онези, които не са резбовани, декорирани или украсени. Той е убеден, че дървото само си е създадо мотиви в нескончаемата борба с това, което го заобикаля. Така бай Димитър се добира до причудливата, неспокойна борба на годишните кръгове и багри, които превръщат изделията му в истински художествени творения.

За бай Димитър дървото не е безформена маса. От него сърчните му ръце извайват обикновени, и в същото време незабравими, предмети - сари, чанталъци, шашкънчета, гаванки, паралии, бъклицы. Удивителна е прецизността в работата му - в подбора на материал за всеки отделен предмет, във формата - винаги традиционна и функционална, във фината, ръчна полировка. Изчиствайки я, той разчита на светлите и тъмни петна на дървото.

Като всички майстори дървостругари и бай Димитър има предпочитания към определено дърво. Неговото е към ореха. Може би защото то е сериозно и мъдро дърво, а може би защото естествената му красота прави предмета много ефектен. За него особено важни са малките открития при работата с дървото, които донасят най-голямо лично удовлетворение. Порадва се на тяхната красота, като всеки творец, той започва работа над нещо ново.

Скромнен, всеотдаден на избраната професия, той като че ли не забелязва самобитността на изработваните от него изделия, близки и съзвучни със селската природа. Неговият труд намира признание сред многобройните почитатели на традициите на народните художествени занаяти.

Член на Задругата на народните художествени занаяти от 1979 година, Димитър Стоянов участва в почти всички изложби, организирани в село Орешак, Ловешко. Негови предмети са предизвикали възхищението в Куба, Канада, Франция, Испания и много други страни. През 1984 година бай Димитър участва в организиран в Париж Празник на вестник "Юманите", където в продължение на 10 дни той показва уменията и сръчността на нашите майстори-стругари, довели този занаят до съвършенство на форма, материя и цвят. И пак по това време дойде и ново, заслужено отличие за неуморната му дейност за съхраняване на вековните традиции в народните и художествени занаяти, за изключителната му сръчност, талант и трудолюбие – Орден "За трудова слава".

Величка Илиева

21.XII.1984г.

ХРИСТО МЕТЕВ ЙОНЕВ

Майстор ножар

Един от първите майстори в Етъра, първият ковач, разпалил оджака на Ножарската работилница, огласил със звъна на чука музея е Христо Метев Йонов.

Роден е на 4.ІІІ. 1934 година в с.Нова махала, Габровско в занаятчийско семейство. Дядо му Христо бил ножар. Всичките му 7 сина поели неговия път. Синовете работили с баща си докато се задомят. Свивали един по един свое гнездо и заработили самостоятелно. Бащата на бай Христо, Метьо не успял да научи сина си на своя майсторлък. Починал млад, оставяйки малкия Христо на 5 години сирак. Трудно и нерадостно било неговото детство. Щом пораснал и заякнал едва 14 годишен той бил "представен" чирак при Богдан Иванов Ковачев. 5 години чиракувал – метял и подреждал, духал на оджака, чукал с големия чук след майстора. Гледал, запомнял "купувал" както казват тук тънкости. Защото в миналото занаят не се е давал лесно. Трябвало да си много наблюдателен, упорит, за да можеш да научиш всичко. Здрав, силен и работлив младия Христо усвоил много операции и станал калфа. Привикнали младите ръце, все по-уверено изчуквали, източвали, полирали ножове и ножици. През 1947 година Христо Метев успешно издържал изпита и получил майсторско свидетелство. Започва да майстори чобански, касапски, колаклии, кухненски, спортни ножове. Продължават годините на упорит труд, за да може младия майстор да си извоюва име и място сред останалите ножари, да осигури пазар за изработените с голямо майсторство предмети.

Хванал в ръцете си клещите и чука на 14 години, бай Христо не се е разделял с тях. Работи самостоятелно и с известния ножар дядо Метьо Иванов. Постъпва на работа в завод "Петко Денев" и е един от малкото специалисти на ножове и ножици с най-висок разряд.

А през 1965 година влиза в дядовата Метьова ковачница, същата в която преди това е работил 6 години сега пренесена на територията на току що открития музей "Етъра". Оживява малката работилница, стоплена от голямото му сърце, огряна от кротката му усмивка. Възродена е една традиция, показано е пред посетителите едно минало. Пътуват красивите ножове и сойки на Христо Метев из България и по света, възкресяват старата слава на възрожденските майстори-ножари от Новата махала, Габровско. Две години работих в "показното", казва бай Христо. Но хората посетили "Етъра", погледали как се прави нож или сойка искат заедно със спомена за добрия майстор да отнесат със себе си и красиво изделие. Тогава той започва да работи извън експозицията.

Обикнал Етъра с обичта на първите майстори, пред очите на които той се е изграждал и превърнал в такъв голям и известен музей, Христо Метев работи докато му позволява здравето и силите - 1981 г. Но не е достатъчно да съхраниш една традиция, да покажеш едно минало. Необходимо е тази традиция да продължи да се предаде сръчността на ръцете, умението и мъдростта натрупана с години на следващите поколения. Самият той потомствен майстор-ножар, успява да запали огънчето в сърцата на синовете си Михаил и Ангел. Спокоен е бай Христо, до приведената му фигура са силните изправени синове; от поотслабналата бащина десница два чифта млади ръце са поели чука и клещите. "Работни са ми момчетата,

казва той". Та нали цял живот ги е учил със своето трудолюбие, с търпение ги съветвал и водил в усвояването на трудния си занаят. Трима майстори-ножари има в тяхната къща, тримата членове на Задругата на майсторите на народни художествени занаяти - баща и двама сина. По здравословни причини Христо Метев спира да работи в Етъра през 1981 година, но на своето място той остави двама майстори Михаил и Ангел Метев - наследили неговата доброта, трудолюбие, сръчността и усета към красивото.

Бъди ни жив и здрав бай Христо, запази у себе си търпение и сили, за да можеш да хванеш неукрепналите ръце на внуците си, за да не се прекъсва традицията, да поеме по твоите дири следващото - пето поколение ножари на фамилията Метев!

Анна Станчева
21.XII.1984г.

Стефан Станев
Майстор коларожелезар

Много е писано и говорено за Етърските майстори - достойни приемници и продължители на вековно занаятчийско наследство. За онези от тях, които не са вече между нас, ние и днес въздаваме слава и синовна почит, запленени от прекрасния спомен за техния житейски пример и трудови дела. Ние не по-малко славим и днешните, по-млади майстори, голяма част от които възправят гордо юначна снага и уверено чертаят контурите на своите трудови биографии, за които тепърва други ще пишат и говорят.

В този ден, утвърден от традицията за Ден на майстора, ние искаме отново да припомним и за някои от ония труженици, които, макар и прекрачили горнилото на живота, продължават с младежки жар и устрем за творят за чест и гордост на целия ни колектив.

За един от тях - Стефан Димитров Станев, е моята скромна възхвала. Той е роден сред трудово работническо семейство в бившето село Етър, сега квартал на Габрово, на 8 декември 1915 година. Този ден, превърнал се в наше време в символ и празник на студентската младеж, по неведоми повеления на съдбата станал отправна точка и за стремленията на малкия Стефан. Надарен с ранна и широка любознателност, той изпреварил в своето развитие връстниците си и тръгнал на училище на 6, вместо на 7 години. С голямо прилежание и добър успех завършил основното си образование в родното село. Но много скоро се прекършили неговите мечти и стремежи за повече знания и просвета. Сполетяла го участта на всяко бедно селско момче от онова време. Ненавършил още 15 години, Стефан Димитров заменил училищната скамейка с дървения тезгях. От този миг нататък негов университет станал университетът на трудовия живот, университетът на народа, за чиито изпити той започнал да се подготвя блестящо. Денем с длетото и ириндето при дърводелеца-частник, а вечер на чирашки и калфенски курсове, за да стане още твърде млад майстор по занаята "Строително столарство", или "Дограмаджийство".

Работническата среда и най-вече прогресивните идеи на по-големия му брат Генчо

(тогава член на РМС), разкриват пред жадната душа на будния юноша друг един свят, желан и нужен, свят на равноправие и примамливи надежди, на спорен труд и обновление. Народната свобода на 9.IX.1944 година го заварила вече убеден съмишленик на работническото революционно движение в нашия край, поради което още в първите дни на победата го приели в редовете на Българската комунистическа партия и много скоро избрали за Секретар на новоучредената ППО в квартала. Започнал един нов и бурен, изпълнен с трудности и въодушевление, етап в развитието на младия комунист, период, в който той все по-уверено и успешно се утвърждавал като ръководител от нов тип. Именно през това време той е последователно председател на Всестранната кооперация "Янтра" в кв. Етър, заместник председател на Районния кооперативен съюз в гр. Габрово, директор на Горското промишлено стопанство в града, председател на ТКЗС в кв. Етър, председател на профкомитета на обединеното ТКЗС в Габрово, а от 1979 година, вече пенсионер, работи като коларо-железар в ДЗС към Инструменталния завод "Болшевик" - Габрово.

Много безсънни нощи, много часове на размисъл, трезва оценка и самокритичност, съпровождали извървяния от майстора път. Не липсвали и тревожни съмнения - дали стореното през деня било най-редно, дали хората са убедени и му вярват? Защото работата с хората, която той вършил през годините, била колкото благодатна и примамлива, толкова и отговорна и неспокойна, а понякога дори и неблагодарна. Тя изисквала непрекъсната воля и упоритост, пълна всеотдайност, убеденост и честност, вслушване в гласа на народа и поучаване от неволните грешки. Тъкмо такива били най-характерните особености на др. Стефан Димитров. Приел и превърнал заветните думи на своя баща в свой неизменен девиз - да бъде честен и доблестен, да държи на дадената дума, да не допуска неизпълнение на поверената задача и да не получава упреци за нея. Какво по-хубаво от това за един истински човек? И този човек се придържал свято към своя девиз, пази го ревниво и понастоящем.

Минавали годините, множили се успехите, а заедно с това идвали и наградите и общественото признание. Днес др. Димитров с чест и достойнство носи златния орден на труда, златната и сребърна значка на Министерство на търговията, много юбилейни медали, похвални грамоти.

В началото на 1984 година Стефан Димитров постъпва на работа в АЕК "Етър" като майстор-колари. Казват, че той е все още нов човек за колектива, но всъщност едва ли е така. Той сякаш е бил и пребил дълги години при нас, сякаш открай време е правил само едно - шарени каручки. Това е така, защото той дойде тук напълно подготвен за новата си работа. Той познава до съвършенство същността и качеството на дървото - та нали като кандидат-майстор беше полагал изпит специално за това, пък и железарията не му е била чужда. Просто му лепне на човека, изпитва удоволствие да ти издълбае главина, или остърже спица за колело, да изкове "платници" за стягане на осите, или железни "лисици" за столовете. Най-главното обаче е, че той беше придобил уменията да се сработва бързо и да общува с хората. Тук той завари стари, изпитани майстори-ветерани в лицето на покойния Илия Методиев, бай Илия Ванков и по-късно Стефан Братов, с които спой здрав и надежден колектив. В този колектив, др. Димитров внесе не само своето майсторство и завидно трудолюбието, а и една нова и свежа душевна струя. Защото той е майстор-творец, но и добър

човек. Говори ясно, умно и отмерено. Учтив и отзивчив към всяко колективно дело, винаги духовит, желан и приятен събеседник за всеки един от нас.

Напрегнато и разнообразно е трудовото ежедневие на майстора-колар. Той е едновременно и дърводелец, и ковач, и изкусен живописец. Често посетители се заглеждат, примамени от сръчността, с която той реди в ритмична последователност ударите на чука при набиване на горещата шина върху всяко ново колело, или от вгълбеността, с която слуша звъна на зиловете, току що поставени между колелетата и основанията на техните оси. Защото всяко отделно колело си има свой отделен звук, а всичките заедно - едно хармонично съзвучие, което прави цяла мелодия.

Удивление изпитва всеки, който наблюдава изписването на шарениите по новите каручки. Тяхната орнаментика и колорит достигат своите върхове в народното приложно изкуство, обогатявани непрекъснато и умело от живителните струи на българската национална традиция.

И аз, когато спирам пред коларската работилница на "Етъра", впечатлен от изнурителния и благодатен труд на майсторите там, стоя омагьосан от изяществото и пъстротата на новите каручки, и техният звън задълго отеква в душата ми. В минути на такова съзерцание неволно се сещам за легендарния Йовков герой, ненадминатия някога майстор на пеещите каручки Сали Яшар, чиято слава и време отдавна са отминали, но разбирам, че творческото дело на този вълшебник и днес шества и процъфтява чрез сръчните ръце на нашите майстори, на тези яки и здрави мъже, че и днес песента на колелетата продължава да се носи неспирно от "Етъра" по всички краища на Родината. За да е това така, завиден дял има и бай Стефан Димитров.

В годината и месеца, в които той навърши своята 70-годишнина, нека му пожелаем бодро здраве, все такава, присъща на него, жизненост и творческо дълголетие и с нови, неизчерпаеми сили и вдъхновение да напомня и занапред за своето благотворно присъствие в "Етъра", за да не стихва радостта в душите на хората, да не заглъхва никога звъна и песента на колелетата.

Иван Ботев
27 .XII. 1985 г.

Иван Милчев

Майстор шекерджия

Има едно място в музея, което винаги е оживено от весели детски гласове, което събира погледите на малки и големи. Всеки, влязъл в Етъра, не пропуска да се услади я с петле, я с халвичка...

Да надникнем за малко зад вратите на шекерджийската работилница, да спрем поглед на единия от майсторите там – Иван Христов Милчев. Издънка от стар габровски род, потомствен сладкар, той идва на бял свят на 24 май 1909 година. Сякаш в самата му рождена дата природата е закодирала любов към изкуството и красотата.

Баща му, Христо Милчев, учи занаят при един от първите шекерджии в Габрово – Колчо Шекерджията, а след години става известен и търсен сладкар в града. Притежава сладкарница на централно място в града – до Баев мост, на мястото на сегашната сграда на Общински народен съвет – сладкарница “Зора”, която художникът по погрешка прекръстил на “Роза” и тя така си и останала.

Занаят се е усвоявал чрез дълго и системно обучение, чрез непосилен труд – така се е решавало да бъде, или да не бъде, човек майстор в ония години. Още 12 годишен Иван Милчев учи и помага в работилницата на баща си, разнася поръчки, вади лед от ледницата до театъра. След завършване на основно образование се отдава изцяло на сладкарството и в противоречие с еснафската система на обучение, че “занаят се учи само при чужди хора”, остава в работилницата на баща си. Тук усвоява основата на занаята, която не се променя – от къде да почне, кое с кое да съедини. Баща му не печели достатъчно и той помага в издръжката на по-големия си брат, вече студент.

“Тогава правехме баклави, тригуни, масурчета, локум-балсуджук, бонбони, бяло сладко, бисквити, пасти” – изрежда бай Иван. Кутии с локум-балсуджук изпращат и за други градове – печатът на сладкарницата е достатъчна гаранция за добро качество. Повечето кремове тогава са се правели с нишесте, не с яйца. Опитният майстор различава хубавия крем по миризмата, забележете, не по вкуса – “като го помиришеш да мирише на печено, не на сурово”.

Следват годините на военна служба, 1929-1931, обвеяни от суровата морска романтика. Иван Милчев служи като моряк-кормчия на бойния кораб-миноносец “Смелий”. Щом се уволнява и стъпва отново на сушата, се връща в бащината сладкарница. През 1934 година полага изпит за майстор-сладкар. Майсторските изпити са били трудна работа по онова време, нужно е било да познаваш занаята до най-малката тънкость, да не спиш по цели нощи, но каквото си захванал да го докараш до край, и не на последно място – да издържиш на конкуренцията.

През 1940 година внезапно почива баща му и Иван Милчев поема цялата работа в сладкарницата. По-късно градският съвет отчуждава сградата, в която се помещава работилницата му, и той открива нова в къщата си на булевард “Априлов”. От нея снабдява със сладкиши другите сладкарници наоколо. И пак с високо качество.

От 1957 година работи като майстор-сладкар в кооперация “Наслада” до пенсионирането си.

Може би малцина от нас знаят за втората любов на бай Иван след сладкарството, любовта му към музиката. Нея пък той наследява от дядо си, който свирел хубаво на тамбура. Самоук музикант, Иван Милчев свири на тромпет и на цигулка. Изявява се в музикалния живот на града с участие в градския оркестър под диригентството на Петър Чаракчиев, където свири облигат-цигулка. От 1944 до 1957 година е секретар на Съюза на музикантите в Габрово. Две години свири заедно с Николай Кауфман, настоящ професор по музика, в заведението “Попът”, седем години е оркестрант в ресторант “Септември”. Със своята тромба, както галено я нарича, свири по народните вечеринки при установяването на Отечественофронтовската власт в окръга.

От 1975 година бай Иван е на работа в музея като майстор-шекерджия. Вече десет години лее петлета, избива фондан. В някои от натоварените дни се изливат по хиляда петлета, а това е трудна операция, иска точна ръка. Отдавна му е време за почивка, но всяка сутрин бай Иван е в автобуса, на път за Етъра. “Свикнал съм с

работата и хората, споделя той, доволен съм от колектива, хубаво ми е тук и ми се работи.” Една грижа има само майсторът – работилницата иска здрави и млади ръце. Наистина, той вече е обучил и млади хора, показал им е всичко, което знае и може, но трябва още. За да има засмени детски очи, повече шарени петлета и по-голямо разнообразие от сладкарски изделия. “Да дойдат младите, пък тогава ще си вървя – казва бай Иван. - Ако знам, че нещо зависи от мене, и да не ми плащат, ще дойда и ще го свърша – иначе се излагам като майстор и като човек” – такава е жизнената позиция на стария майстор.

Какъв ще бъде човек в своята трета възраст зависи от средата, в която е живял и от самия него. Важно е да има какво да върши, полезно за другите и за самия него.

Да пожелаем на уважавания от нас бай Иван Милчев още дълги години здраве и бодрост, ръката му да бъде все така сръчна и точна, през неговата професионална и житейска школа да преминат още много млади хора.

Иванка Лилова
23.XII.1985г.

Христо Генчев
Майстор тепавичар

В музея, носещ древното име на река Янтра, е оживено. И в слънчеви, и в снежни дни от спрениите автобуси се изсипва пъстроцветно множество, чиято гълчава се смесва с глухите удари на тепавицата, с брътвежа на кречеталото, с шума на водата. Всеки, посетил "Етъра", отнася със себе си спомена за неповторимата му атмосфера, за сръчните ръце на майсторите, за натежалите върлини от пъстроцветни черги и килими. Те мамят око и ръката сама посяга да ги погали.

Между върлините и валявицата, между тепавицата и воденицата снове забързаната фигура на майстора Христо Генчев. Ще го познаете по припряната походка, по отривистите, типично негови жестове. С количка в ръце или с брашнен прах по дрехите, той е винаги зает и винаги търсен, най-вече от неговите постоянни клиентки-жените.

Роден е на 27.XII. 1933 г. в с. Ябълка, единадесето дете в семейството. Трудно се издържа такава многолюдна челяд и той отрано започва да помага на родителите си. Майката е фабричен работник, текстилен тепавичар и от нея той наследява любовта към тепавичарския занаят. Бащата обработва земята и едновременно с това обслужва наследената караджейка-воденица, с чийто шум и мирис на брашно Христо свиква от малък.

Домашното тъкачество е силно развито в района и по настояване на населението, през 1946 г. на вадището на воденицата, баща му построява тепавица. Майстор-тепавичар е майката, а бащата и синът - помощници. След училище той разнася черги и платове, обикаля селата, най-вече по Тревненско.

Но тепавичарството може да даде прехрана само на едно поколение и Христо, едва 16-годишен, започва работа във фабрика "Петко Денев" - там чиракува и учи занаят при един друг наш стар майстор - Данаил Иванов. Следват годините в казармата и

след отбиване на военната си служба, се връща пак там на работа - и така 21 години. Но обичта към водата, към башината воденица и тепавица, работили до създаването на ТКЗС-то, не угасва. По това време край реката Сивек вече са възстановени редица обекти на вода. Първото посещение в музея определя по-нататъшната съдба на Христо Генчев - ще върви по пътя на родителите си. Чул, че тук се търси тепавичар, той отива при директора и заявява: "Наемам се да работя, имам опит в тоя занаят." - и от август 1970 г. отговаря за тепавицата, валявицата и воденицата в "Етъра".

Детското увлечение надделява и той единствен от братята наследява занаята на родителите си. "По ми харесва тоя занаят от ножарския, по го обичам." - споделя майсторът.

Човек-балканджия, Христо Генчев не може да живее без чистия въздух, природата и водата. В минути на отдых негово любимо развлечение е песента. Мнозина е учудвал той с хубавия си мелодичен глас.

Разговаряме с него за качествата, които трябва да притежава един майстор-тепавичар: "Първото условие е да си общителен и любезен с хората. В усилените летни дни идват при мене за услуга граждани от цялата страна, всекиго трябва да посрещнеш с добра дума и с добра дума да изпратиш. В такива натоварени дни се създава и напрежение - продължава той - искам да съм вежлив, а не винаги успявам, и хора връщам, въпреки нежеланието си."

Че Христо умее да работи и се разбира с многобройните си клиенти, свидетелстват стотиците му приятели из цялата страна. За такъв човек народът си има поговорка: "Мели му воденицата" - т.е. приказлив е, бързо се сприятелява.

С какво те държи в плен твоя отколешен занаят в днешния динамичен и задъхан век, майсторе? Сигурно с прохладата, която лъха от валявицата, с шума на водата в корубата, със загадъчното тайнство на воденицата, сгушена между дърветата. Стари са водните съоръжения, грижи искат. И майсторът милее за тях като за свои, лични. Често ще го видим да регулира саваците, сам да повдига и наляга камъка във воденицата.

С желание работи Христо Генчев и редовно изпълнява годишния си план. За това нееднократно са му връчвани поздравителни писма от профсъюзното и административно ръководство. "Обичам музея, милея за него и смятам да работя тук, докато мога" - това е откровението на майстора-тепавичар.

В почивните му дни обектите занемаяват, затова негова болка и грижа е, че си няма помощник. Ще си позволя да издам и съкровено му желание - да обучи на своя майсторлък и сина си, за да продължи занаята на бащи и деди.

Честит празник, майсторе! Бъди жив и здрав, за да не замлъква старата и вечна песен на кречеталото, все така да кипи водата във валявицата и се повтаря, за кой ли път, старата габровска поговорка: "Водата - чиста, ризата - бяла, сапунът - цял."

И. Лилова

24.XII.1986 год.

Пенка Донева - плетачка

В заобикалящия ни свят ние търсим красотата не само в нейните възвишени възпльщения като музика, поезия, изкуство, а най-често в нашето ежедневие, в обстановката, в която живеем и работим, в отношенията помежду ни, в дрехите, които носим... На тази някогашна и днешна красота е посветила своето дългогодишно творчество Пенка Донева.

Търпелива и усърдна в работата си, известната майсторка на плетива Пенка Донева е родена на 3.03.1911 в Габрово в семейството на дребен търговец на брашна и зърнени храни. Възпитана на труд и гостоприемство, на женска сръчност и щедра човешка доброта, тя отрано е закърмена в любов към народното творчество, към всичко хубаво. След завършване на основното си образование в училище "Васил Левски", тя продължава и завършва средно образование в средно специално училище в София. По-късно се завръща в Габрово, където създава семейство. През 1952 година започва работа в сарашкия отдел на завод "Сърп и чук". С вродената си сръчност, тя бързо усвоява професията и получава звание "ударник". Любовта ѝ към децата по-късно я отвежда на работа в детска градина "Мара Орловска", където работи като домакин, а от 1958 година се прехвърля на работа в медикосанитарните части на здравните работници, отначало като касиер-домакин, а по-късно завеждащ Административен отдел на Окръжна болница "Д-р Тота Венкова". Тук тя се пенсионира и продължава да работи до 1973 година.

През 1979 година Пенка Донева е приета за член на Задругата на майсторите на народните художествени занаяти, секция "Плетиво". Пенка Донева се наложи като майсторка на шарени чорапи, като възстанови десетки образци от различни етнографски райони. С много обич и отговорност леля Пенка създава истински творения на плетаческото изкуство.

Плетачеството има дълбока традиция, непрестанна жизненост и усъвършенстване, но истинско приложно изкуство - плетенето на чорапи, е било важно занятие на всяка жена. Това чудесно творение на домашното ни творчество е от незапомнени времена любим дар по сватби и празници. Една привилегия за цяло Българско, шарените чорапи, смайват с радостната феерия на багри.

И Пенка Донева ненапразно обикаля, търси и открива образци на шарени чорапи от различните етнографски райони на България. Много безсънни нощи е седяла с куките в ръце над тези истински шедьоври, за да оживеят изпод нейните пръсти едри плетеници от геометрични фигури, разположени от ходилото нагоре по цялото орнаментално поле, оформени светлочервени или тъмnochервени контури върху общия бял фон, едноцветни бели, с едри, подобни на китка от цветя или такива, украсени с концентрични пояси от дребни геометрични и растителни орнаменти. И така оживява цъфнал здравец, латинка, алена ружа, пъстро лале, папрат. Всеки един орнамент в чорапите има качеството на цялостно завършен, но добива истинска стойност в цялостната композиция. Ритъмът е спокоен и уравновесен или подвижен и игрив, което тя постига със смяна на фигури и багри. Фантастично пламват бои и цветя в нейните чорапи. Така тя създава и утвърждава и нови – нейни, на леля Пенка, решения, като запазва стилово традиционния чорап. Тя се справя великолепно с пламъка на червения, с жълтия - грейнал като слънце, зеления - отразяващ вечната природа, спокойствието на синьото. Събирала модели от всички

краища - Плевенско, Великотърновско, Видинско, Велинградско, Хасковско, Пиринския край, цяло Габровско и много други, тя възстанови образците, като винаги влага и нещо свое. Защото майсторката разбира, че главната цел е не само да се възроди традицията, но и да се развие с нови, творчески обогатители, изделия. Нейното кредо - не е важно какво си наследил от миналото и как го опазваш, но и как умееш да го използваш и подчиняваш на своя вкус и разбиране.

Затова, освен чорапи, в последните години Пенка Донева започна да плете и дрехи - пуловери, блузи, елечи от вълнена прежда в естествени цветове, всяка със свой характер и хубост. Практични, подходящи за нашия бит, облекла със съвременно звучене и в същото време с мярка вложени елементи от традицията. И много важно - предвидливо функционални. С богата фантазия и типична за нея женственост, Пенка Донева вмъква интересни мотиви от народното ни творчество. Затова нейните плетени изделия изненадват с разнообразието си, с прецизната техника на плетене. Един индивидуален творчески почерк, който я утвърждава като самобитен майстор и ѝ донася не малко награди от изложби у нас и в чужбина, между които и сребърен, и златен медали за големи творчески постижения.

И още едно нейно качество - високо благородният и патриотичен жест, който тя направи - още през 1981 година, когато дарителството все още с плахи стъпки търсеше следовници на възрожденските дарители, тя направи дарение на нейна колекция плетива на ОИМ-Габрово, Национален музей на образованието. Във връзка със 75-годишнината ѝ, тя дари на АЕК "Етър" колекция от 23 плетива на стойност 1562 лв.

Скромна, отзивчива, с чувство за дълг и отговорност, всеотдайна в своята работа, тя продължава да работи и твори красота, която радва окото. Вярна на своя усет, на стремежа към красота и уменията да го пресъздава, тя всекидневно получава най-голямата награда, че нейните малки творения имат непреходна стойност и се ценят от многобройните ѝ почитатели.

Величка Илиева
.XII.1986г.

Маргарита Караджова Майстор на гайтанени изделия

Известната майсторка на изделия от гайтан Маргарита Петрова Караджова е родена на 24.VI.1928 година в Габрово в семейството на работници. Възпитана на труд и гостоприемство, женска сръчност и щедра човешка доброта, тя отрано е закърмена в любов към народното творчество, към всичко красиво. Майка ѝ притежава уменията да тъче, шие и плете. В тези дейности Маргарита отрано взема участие. През 1947 година тя завършва професионална гимназия, след което продължава образованието си в учителския институт "Вела Благоева" в София, със специалност "Горно дамско облекло". В института тя посещава кръжок по народно творчество. Заниманията в таванското помещение на института, умело ръководени от преподавателката по рисуване, създават в нея трайна любов към пресъздаване на народното творчество с предмети за бита и облеклото. В дългогодишната си работа като заместник-директор на училището по облекло в Габрово, тя изявява творческите си търсения чрез кръжоците, които води с учениците. Всяка година се правят изложби по линията на ТНТУ, където народното творчество заема достойно място. През 1972 година тя специализира два месеца в Ленинград (сега Петербург), където се запознава с дейността на тамошните училища по приложение на народното творчество, участва в творчески пътуващи семинари по приложно изкуство в Ташкент, Самарканд и др. Всичко видяно и научено тя творчески прилага в работата си: при взаимните контакти с учениците от Могилъв, при провеждане в края на всяка учебна година вечер на специалността. Нейните цели винаги са били разширяване знанията на учениците за развитие на облеклото и създаване на трайна любов към етнографското богатство, чрез теми като: видове и особености на народните костюми, развитие на облеклото на българката през възрожденската епоха, история на костюма и много други. И всичко това завършва с ревю, в което участниците демонстрират постиженията си по претворяване на народните елементи в съвременното облекло. Дейността през тези години като учител, педагог и общественик е оценена с орден "Кирил и Методий"-II степен.

Изпълнявайки служебните си задължения, работейки година след година с учениците, израства и тя. През 1979 година Маргарита Караджова се явява на изпит в ЗМНЗ и оттогава е неин член към секция "Плетиво".

Естетическите търсения за красив външен вид на народното облекло налагат гайтана като най-ярък елемент на украса. Една подробност от практическо естество народният творец превръща в основен декоративен елемент. Този най-голям гайтанджийски център – Габрово (към 1870 година в Габрово работят 800-1000 чарка за производство на гайтани), предоставя на абаджиите гайтан за мъжкото и женско облекло. Изпод ръцете на абаджиите се оформят охлювчета, витки, кукички, петелки, завъртулки, бурми, кененца. Тази традиция за украса с гайтан, от чисто мъжка, след западане на абаджиството, се превръща в женско занимание в годините от войните до 50-те години на нашия век. Най-вече тук, в Габрово, в дружество "Майчина грижа" момичетата се учат да изработват от гайтан карета, покривки, салфетки, коланчета, използвайки разноцветни гайтани.

Като потомка на габровци, Маргарита Караджова познава тези изделия на народното творчество, изработвала ги е нейната майка, те са битували в техния дом. И в годините, когато ние започнахме да търсим творчеството на народните майстори не само като удобна битова среда, но и като насъщна духовна потребност, тя прекарва много безсънни нощи с иглата и гайтана, за да оживеят едри плетеници, концентрични кръгове. Така се раждат и утвърждават нейни цветови решения в покривки, салфетки, коланчета, колиета, пана. Изработвани с вкус и оригинален художествен замисъл, нейните изделия са свидетелство за познаване на народната традиция. Изява на индивидуална човешка душевност и вроден вкус, тя постоянно развива и обогатява изделията. През последните години Маргарита Караджова насочи своите интереси не само към предмети на бита, но и облекла, всяко със свой характер и хубост. Практични, подходящи за нашето съвремие, със съвременно звучене и с мярка вложени елементи от традицията. И много важно - предвидливо функционални. Затова те изненадват с разнообразието си и прецизната техника. Един индивидуален творчески почерк, който я утвърждава като самобитен творец и ѝ носи отличия от международни изложби в Корея, Гърция, Орешака...

Скромна, отзивчива, с чувство за дълг и отговорност, всеотдайна, тя работи и твори красота, която "радва окото". Вярна на своя усет, на традициите и уменията да ги пресъздава, тя всекидневно получава най-голямата награда на твореца - потвърждение от живота, че изделията ѝ имат непреходна стойност.

Член на клуба на "Приатели на музеите", Маргарита Караджова отдавна живее с техните проблеми. Високоблагороден и патриотичен е нейният жест да дарява. Нейни дарения има в Националния музей на образованието, Исторически музей, Архитектурно-етнографски комплекс "Етър". Маргарита Караджова участва и в организираните изложби между ЗМНХЗ и АЕК "Етър". Ние, музейните работници, сме дълбоко убедени, че срещите с майсторството на Маргарита Караджова ще продължат и в бъдеще време.

Величка Илиева
.XII.1987г.

Мария Димитрова Георгиева
Майстор тъкач

Работила съм в областта на управлението на културата и ми е ясна позицията за създаване условия за развитие на творческите заложби на всеки човек, но да се докосваш ежедневно до хора, творци на самобитна красота, е нещо друго, нещо по-истинско. Пътят ми през чаршията на Архитектурно-етнографски комплекс "Етър" неусетно ме е довел до силното чувство на принадлежност към този народ, към тези съхранени традиции. Сред майсторите на народни занаяти в тази чаршия съвсем естествено се вписва Мария Димитрова.

Тя е в музея от 1976г. Отивайки при нея за първи път, тя ми каза: "За мен няма какво толкова да се пише". В същия момент леко откряхна душата си и заразказва за себе си, и за своя занаят с недоизказана до сега любов. Заварих я в собата със

старовремска уредба, седнала на стана със сувалка в ръка. На такъв стан са тъчели и майка ѝ, и баба ѝ. Всяка селска жена е трябвало да изтъче постелките и завивките за домакинството, чеизът на момите... Неслучайно народният певец пее:

“Чи многу биле чевръсти,
чи многу тънку придяли,
оши по-чивръсту тъчали.”

Родена в село Острец, Ловешко на 12 юни 1932 г. в многолюдно семейство на земеделски стопани, Мария Георгиева (кака Мара) завършва основно образование. По-късно се омъжва в същото село. През 1959 г. се заселват в Априлово - тя започва работа в завод “Петко Денев” и работи там 17 години, а съпругът ѝ - в Завода за инструментална екипировка и печатащи устройства. Построяват дом, отглеждат и възпитават дъщеря и внуци.

Домашният занаят–тъкачество непрекъснато е съпътствувал живота ѝ. От малка, край стана на майка си, помага при тъкането на черги, месали, чували, торби, пояси, цедилки, халища, ковъори. Изцяло на този занаят се отдава след идването в Етъра. Тук тъче най-вече габровските пъртени черги, бели и шарени китеници. Съхранила дълбоко традиционните образци, Мария Георгиева успешно прилага някои отдавна забравени техники в битовата тъкан – “късано”, “бримчено”, а “пъртеното” и “четворното” владее до съвършенство. С много усет за красота и хармония пренася природните багри в тъканта, като нарежда бялото до черното, червеното до синьото, жълтото до зеленото и т. н. Освен използването на готови модели, майсторката на народни тъкани с богато въображение създава нови – като конфигурация, като съчетаване на цветове и техники. Изтъкани от естествена вълна, днес битовите тъкани доказват своята утилитарност и приложимост в съвременния бит на българина.

Ако потърсим майсторлъка на тъкачката Мария Георгиева, ние непременно ще го открием в отворените ѝ очи за всичко красиво, в майсторската страст, с която сяда да тъче, във вдъхновението – нейно и наше.

Своят богат опит е предавала на други жени от музея (Златка Митева), на учениците от кръжоците по тъкачество в VI Основно училище–Габрово и IX Основно - в кв. Етър.

Мария Георгиева има няколко грамоти от участия в изложби на Орешака от името на ЗМНХЗ–София.

И така година след година – ритъмът на совалката и бърдото се повтарят до безкрайност; белите кичури в косата неумолимо нахлуват, но ако тялото има възраст, то духът и куражът ѝ - нямат. Нека вички пожелаем на леля Мара от сърце дълголетие и живот с живец в душата и делата ѝ.

Пенка Добрева
21.XII.1988 г.

ЛЮДМИЛ БОЯДЖИЕВ

Майстор бакърджия

От минали години до нас е достигнала традицията на нов дом да се подаряват съдове за бита, най-често бакърени. Защото бакърът е смятан за най-скъпия, но и за най-топлия метал. Тези съдове са били неразделна част от интериора на всяка българска къща. В който и дом от ония времена да надникнем, по лавици и полици засияват сахани и тепсии, посреща ни тихият звън на менците. Години наред тяхната топлина е огривала българския дом, създавала е неговия неповторим уют и красота. Тая красота е жива и днес, продължава да топли и нас, днешните хора. Едно от местата, където се срещаме с неповторимия свят на бакъра, е Етъра, а най-шумната работилница в Етърската чаршия – бакърджийската. От ранно утро до залез слънце тук ехтят чукове, от огнището се вдигат облаци искри, мирише на нишадър и под ръцете на хората се раждат нови бакърени слънца.

Един от майсторите на тоя тежък и красив занаят е Людмил Николов Бояджиев. Роден на 4.IX.1938 г. в Полски Тръмбеш, той не е потомък на медникарска фамилия, но е от занаятчийско коляно - бащата е шивач, дядото - кожухар, в рода има и обуцари.

В Габрово го довежда жаждата за знания - тук има по-специализирани училища. Завършва Текстилен техникум и започва работа в "Георги Генев" като бояджия. В последствие работи на печатащи текстилни машини в художественото ателие на "Васил Коларов". Негова мечта, за съжаление несбъдната, е да учи в Художествената академия. С тоя стаен копнеж по красотата и изкуствата той подготвя самостоятелни изложби по живопис, разработва проекти за шампиране на платове.

Случайността определя по-нататъшния му жизнен път. При едно посещение в "Етъра" се задържа по-дълго време пред куюмджийската и бакърджийската работилници. Привличат го и двата занаята с възможностите за творческа изява, със съвършенството на формите. Топлината на бакъра надделява над блясъка на среброто. От май 1970 г. Людмил Бояджиев започва работа в Етнографския парк-музей. Дълги са разговорите със стария майстор в работилницата - бай Стефан Йонков. Той става и първия му учител в занаята. С благодарност си спомня Людмил първите уроци на своя майстор - занаятчийски и житейски. Учи го той да реже "тарнаци", да крои, да чука на празен ход, за да се научи на ритъм. Постепенно операциите стават по-сложни - суалисване, заваряване, изчукване. Възрастен е вече бай Стефан и бърза да му предаде тайните на занаята, а той се оказва цяла академия. Много на брой са съдовете - менчета, тенджери, тави, сахани, котленичета и кафеничета, много неща се искат от един майстор - трудолюбие, точна ръка, знание, скромност, усет към метала.

"Занаят се учи, но се и краде" - споделя Людмил. Тънкостите на калайдисването той "открадва" от троянските майстори - да се издебне определена температура и с бял вълнен парцал се направят звездички върху мекия още калай.

През 1979 г. Людмил Бояджиев се явява на изпит в ЗМНХЗ при един от старите и

известни майстори на бакърджийския занаят - Александър Раев от Пловдив. Срещата с него е нов урок по майсторство и житейска мъдрост. "Спазвай точно формите, не работи през пръсти, за да не си срамиш името" – спомня си и до днес неговите думи Людмил. И се зареждат участия в изложби. Негови съдове са представяни на изложби в чужбина - СССР, Гърция и др. С успех участва в състезания на майстори-бакърджии в Етъра, печели награди на Профкомитета. За активно участие в работата на Задругата на майсторите е награден със сребърен медал.

Натрупват се доста поръчки и майсторът прекъсва работата си в музея. Но само две години той издържа в къщи - липсва му веселата гълчава на чаршията, контакта с посетителите, срещите с колегите.

- Има и по-добри майстори от мен, признава той - и точно с тях обичам да контактувам най-много. При тия срещи обменяме мисли, търсим нови решения и възможности.

Веднъж започнал, разказът на майстора е дълъг - за тънкостите в бакърджийския занаят, които цял живот се учат, за топлината и пластичността на метала, които толкова години го държат в плен, за новите му идеи и творчески виждания.

- Не са ли много годините, прекарани в работилницата? – питам. - Не ти ли омръзна все воя мирис на пушек и напоения с окис въздух?

- Още много смятам да работя тук, засмива се Людмил, докато мога, докато е силна и точна ръката ми. И много още имам да уча.

Кое е характерното за работата на този майстор? Как да отделим специфичното за него от общото?

Людмил Бояджиев се придържа точно към традициите в бакърджийския занаят, наследени от старите майстори. Неговите съдове са с ясно изразено практическо предназначение, изработката и украсата са подчинени на основното изискване за функционалност. В това се изразява и майсторлъкът му - в точно намерената мярка между формата, предназначението и декорацията на съда.

- А кое определя красотата на един съд - формата или украсата? - Тук майсторът е категоричен:

- Те вървят ръка за ръка. Засилиш ли декорацията, засенчваш формата.

- А намиращ ли недостатъци в съдовете си, майсторе?

- Човек без кусури няма, отвръща той. Не винаги готовият съд отговаря на замисъла ми, не винаги успявам да доизпипам формата.

И това е вярно. Но по-важно е другото - когато човек съзнава недостатъците си, когато носи неудовлетвореността от работата в душата си, той може още много неща да възприема, още много да даде от себе си.

А да не забравяме, че има и други, съвършени на пръв поглед съдове, и по форма, и по украса, но с един немаловажен пропуск - нямат практическа стойност. В това отношение Людмил Бояджиев е останал верен на уроците на своите учители - формата, предназначението на съда и украсата да вървят ръка за ръка.

Своите модели той взема от традиционните народни съдове, от книги, от антични форми, като ги преосмисля и пречупва през своя поглед.

В разрез с нормите на старите майстори, той не крие занаята си от чужди очи. На всички, интересувачи се от обработката на метала, показва и обяснява.

Майсторът приобщава към традициите на народните художествени занаяти и най-

младото поколение - учениците. Той е един от първите ръководители на кръжочната дейност в музея. С децата от кръжока по кована мед се представя на Асамблеята "Знаме на мира", където демонстрират изработка на бакърен съд. Неговите ученици участват в изложби на детското творчество. За добро представяне е награден с диплом и почетния знак на Асамблеята.

- А не ти ли пречат децата на работата, не ти ли отнемат много време заниманията с тях?

Тоя въпрос явно го учудва:

- Приятно ми е в тяхното обкръжение. Те са буйни и весели, но възприемчиви за красотата. Може от тях никой да не стане бакърджия, но поне ще придобие самочувствие на творец, чувство за красота, за мярка и точност.

Мисля, че Людмил е на прав път. Не е важно каква професия ще изберат неговите кръжочници, важна е дирята, която ще остави в сърцата им досега със занаята и с топлината на медта.

Малкото си свободно време прекарва сред природата, на вилата си, в градинката. Там се разтоварва и отморява очите си, чистият въздух неутрализира отровните изпарения от работилницата.

Бъди жив и здрав още дълги години, майсторе, за да ги има твоите бакърени слънца. Те са ни необходими и в днешния урбанизиран и индустриален свят, нужни са ни и в нашите панелни жилища, защото са съхранили в себе си топлината на човешките ръце и пламъка на няколко поколения народни майстори.

Иванка Лилова

1988г.

СТОЯН ДРОСЕВ

Майстор на музикални инструменти

Кавалите и гайдите са съпровождали живота на дедите ни от раждането до смъртта им. С кавали и с гайди българите са събирали хляба, призовавали южния вятър и дъжд, или разкривали на вечерния мрак сърцето си. Колко мъка и колко радост може да побере една кухня дървена цев.

Има майсторство от ръка, има майсторство от сърце. Кавалджийството е майсторство от душа. Занаятът тук е изкуство. Изкуството на кавалджията не е похват, не е майсторска тайна, а дарба в сърцето на човека. Да бъдеш майстор-кавалджия трябва не само да умееш да свириш, но и да разпознаваш гласа на кавала с душата си.

Такъв майстор с щедра душа, със сърце отворено за песни и свирни, е нашият бай Стоян. Знаят го Стоян кавалджията в Габровско, в цяла България и в странство. Който веднъж е чул медения глас на кавала му, видял е усмивката на лицето му, чул е сладката му приказка, запомня го. Трудно е да представяш толкова известен майстор и музикант, да кажеш нещо ново, след като толкова много е писано за него. Роден е Стоян Дросев на 17.ІІІ.1934 г. в с. Стефан Караджово, Ямболско. Обича, тегли го родното място. Нали там е роден българският войвода Стефан Караджа, с

когото се родее бай Стоян. Детството и юношеството му преминали в труд, тежък селски труд. Денем на нивата, нощем с овцете. Умората по-бързо минавала с гайда или кавал в ръцете. Песента, свирните, любовта към тях, са в кръвта му. Целият му род по майчина и бащина линия са музиканти - гайдари, кавалджии, певци. Не минавала сватба или народна веселба без гайдарджи Димолията - бащата на Стоян, без песните на майка му. Малкото момче не се задоволява само с гайдуницата и често скришом надува гайдата на баща си. Спомня си бай Стоян, овлажняват очите му: две млади овчарчета, братовчеди свирят с кавали. Дошло им се и гайда да писне над смълчаното поле. Отива си Стоян вкъщи, тайно откача вулията с бащината гайда и пак засвирват. Намерил ги бащата, звънват плесници, но пък до сутринта редила гайдата на Димолията мелодия след мелодия, наситена с тъга по собствената младост и бащина гордост и радост, че момчето тръгнало по неговия път, сякаш говорела гайдата в ръцете му. Не могли по-дълго баща и син да посвирят на кавал и гайда, починал бащата, когато Стоян бил на 15 години.

Отива младия Стоян войник през 1954 г. и не се връща повече в Ст. Караджово. Срещнал своята Димка в Костенец, оженили се и вече 33 г. са заедно.

Голямата му любов към народната песен, към кавала и гайдата, го среща с музиканти като него - в казармата в Костенец. От 1959 до 61 г. е щатен кавалджия в група "Чавдар войвода" в София. С тази група изнася концерти из цялата страна, докато през м. април 1961 г. свири в Габрово. Тогава решава да остане в този край. Купува малката къща в с. Недевци и довежда семейството си. Работи като строител, но кавалът е все с него и денем, и вечер, когато става душата на самодейния състав в "Дядо Дянко".

Снажният къдрокос българин с цвете зад ухото, сърцат, неуморим кавалджия бързо се сприятелява с други, влюбени в народните мелодии музиканти. 16 години свири бай Стоян в ансамбъла за народни песни и танци при Профсъюзния дом на културата в Габрово като щатен музикант. Енергичен, жизнен, истински народен музикант. Където имат нужда от него, където го повикат, отива да весели хората, да им разкрива магията на народното изкуство. Голямото му сърце, щедрата му душа правят от самоукия музикант първи учител по кавал и гайда в Детската музикална школа в Габрово. Много са неговите ученици, започнали с неукрепнали пръсти да редят мелодии, а сега известни свирачи, преподаватели. Бай Стоян с топлото българско гостоприемство, с веселия си нрав печели свои почитатели и следовници и извън България. Срещата на холандският танцьор Еди Тиисен със Стоян Дросев и габровския ансамбъл в Хелзинки променя живота му. Влюбен в българския си приятел, обикнал нашия фолклор, научил се да свири на гайда и кавал, да танцува български хора, днес той е преподавател в университета в Амстердам - специалност български танцов фолклор.

"Свирех, пеех - казва майсторът, но мерак ми беше свирки и кавали да правя". Започва през 1972 г. - интересува се, ходи при майстори - кога окрилен от добрата дума, кога обиден от нежеланието да му се помогне. Но упорит е той, не се отказва. Прави си работилница и първият кавал, който пази и днес, направил от сливов сап за бравда. Става член на ЗМНХЗ през 1973 г. Излизат изпод сръчните му ръце кавали, дудуци, свирки. Отначало от слива, по-късно от дрян, че дрянът е дърво по-твърдо, по-хубав глас има кавалът. Всякакви кавали прави бай Стоян и обикновени, украсата на които е само топлият им глас, и други - писани с еленов, биволски рог и

калайлии шарки. Правенето на кавали не прекъсва участието му в състави и оркестри. Надпявания, събори, фестивали, навсякъде участва бай Стоян, връща се със златни медали.

От 1980 година в Етърската чаршия освен звън на чукове и хлопки еква песен. Меден кавал понася звуци по долината на Сивек. Къде ли не е свирил бай Стоян по естради, по поляни в България, Франция, Холандия, но в Етъра сякаш най-топло звучи кавалът, най-неподправена е песента между чардаклиите къщи. Не е минал празник, състезание, изложба без неговата свирня. И топла дума на всеки ще каже, шега, дяволия някаква ще направи, защото обича да се весели, защото е истински народен човек.

Щастлив човек е бай Стоян, спокойно посреща своята 55-годишнина. Млади ръце са поели от него и свирните и майсторлъка. Двама са синовете му - големият - Кръстьо наследил от баща си музикалността, любовта към песните и мелодиите на кавал. Завършил музикално училище, после консерваторията в Пловдив, сега свири в ансамбъла на Профсъюзния дом на културата "Г. Димитров" в София и оркестъра на българското радио. Малкият син Тодор наред с музиката (свири на гъдулка) е поел от баща си сръчността на ръцете, тънкостите на занаята, мерака за красиви свирки и кавали, донесли му награди от участие в изложби в Орешака и Габрово.

Да си ни жив и здрав, бай Стояне, нека ни топли твоята щедрост, твоето голямо сърце още дълги години. Желаям ти да предадеш първите уроци по народни песни и свирни на малките Стоян и Диана, за да продължи традицията - вашият род все музиканти и майстори да отглежда.

Анна Станчева

.XII. 1989 г.